

Рецензії

НА ТЕРЕЗАХ РІВНОДЕННЯ

Ільницький М. У фокусі віддзеркалень: Статті. Портрети. Спогади. — Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. — 552 с.

Українська літературознавча наука сьогодні потерпає через відсутність внутрішнього спадкоємного зв'язку. З одного боку, наприклад, не вивчені здобутки формалістського метанаративу, його причетність до ста-

новлення нових методологій (шизоаналізу, постструктуралізму), а з другого — з відкриттям забороненого (і ніби вже цілком “не нашого”) плоду західноєвропейської літературної критики останніх десятиліть здобутки радянського літературознавства багатьом видаються якщо не суцільним відбитком одіозної ідеології, то словесним марнотратством. При цьому “стрибкунатість” ідей, розсмиканість засад у літературознавстві демонструють практично всі вітчизняні школи (якщо взагалі доречно сьогодні застосовувати таке поняття), що прагнуть розгледіти хоч якусь перспективу пошуку. Звичним і майже обов'язковим стало правило спиратися на плечі титанів із чужого терену, ігноруючи власних. Можливо, це вкотре увиразнює проблему літературних і наукових генерацій як таку, що зріє десятиліттями (навіть століттями!), але, в силу переривчастості історичної пам'яті, а також через інерцію моди, не готова концептуально оформитися?..

Саме такі міркування викликає нова книжка львівського науковця М.Ільницького “У фокусі віддзеркалень”, що обіймає вибрані критичні, літературознавчі студії, а також портрети і спогади. Вибір матеріалу засвідчує: автор прагнув максимально представити всі грані своєї дослідницької і людської індивідуальності; подибуємо й вичерпні літературно-критичні коментарі внутрістильових відрухів 1960—1970-х рр., “причинки” до окремих літературознавчих тем (І.Франко, М.Грушевський, М.Шашкевич, “пражани” і “мурівці” — у новому ракурсі), й порівняльні студії (І.Франко та А.Міцкевич, С.Виспянський і В.Пачовський, Б.-І.Антонич і К.Вержинський), і глибокі у своїй інтимності, а подекуди науково скрупульозні й навіть полемічні портрети В.Щурата, Ю.Шереха, Б.Рубчака, М.Павлишина, і промовисті спогади-свідчення про М.Шумила, Г.Кочура, В.Фашенка, Л.Новиченка. Вміщені тут дослідження, раніше опубліковані в періодиці й малодоступних наукових збірниках, фіксують одну з найвагоміших прикмет Ільницького-науковця — правдивість. Адже автор свідомо відмовився від купюрування статей 1960—1980-х рр., тим самим стверджуючи рівновагомність різночасового наукового досвіду, вміння об'єктивувати в собі себе-іншого (“громадянина СРСР”, “критика”, “педагога” тощо). На мій погляд, такої етико-наукової послідовності літературознавству доведеться вчитися ще багато-багато років (звичайно, все це — наслідок автокупюрувань П.Тичини, насадження “дискурсу брехні” в мемуаристиці Ю.Смолича, що нині переросло в сумне “підправління” окремих ідеологічних мар-

керів з “+” на “-” у наукових дослідженнях представників старшого покоління).

Книжка прочитується як *внутрішня полеміка*, нагадує *мандрівку дзеркальним лабіринтом* (обидві метафори — ключові в арсеналі М.Ільницького), що цілком відповідає шістдесятницькій спробі поєднати етику та естетику в новій якості. Оцінювати книжку цього науковця (його досвіду можна торкнутися, лише сягнувши за два літературні покоління!) — справа складна й, імовірно, непередбачувана у своїх наслідках: так, досвід глибоководних океанських риб недоступний річковим...

Особливе місце тут посідають літературно-критичні статті (скромно означені як “етюди”), зосереджені на актуальних проблемах 1960—1970-х. Пам’ятаючи ґрунтовні дослідження М.Ільницького, присвячені Д.Павличкові, І.Драчеві і — найсвіжіше в часі — І.Калинцю, відзначаю багатоглибкість критичного доробку автора, новаційність ідей, які й сьогодні не здаються вичерпаними загальниками. Приміром, полеміка щодо “науковості” в ліриці 1960-х (стаття “Поліфонія поетичного слова”, 1966) фіксує визначальні риси шістдесятницької поетичної дискусії: зближення лірики й музики (синестетична образність), зближення науки й лірики “як протест проти бездумності, проти орудування речами, позбавленими реальних вартостей” (с.47-48), тобто інтерпретують цей стильовий відрив як загалом антиідеологічний. Водночас, тут містяться спостереження “жонглювання” іменами визначних людей — як слід загальної неувagi до їхнього духовного багатства. Загалом подібні точні зауваження уможливив методологічний підхід тоді ще молодого науковця: розмірковуючи над розширенням сфери естетичного в поезії, М.Ільницький спирався на наукові засади І.Франка (естетичний трактат “Із секретів поетичної творчості”).

Проблема епічності в ліриці та прозі 1960—1970-х рр. розв’язується з погляду соціально-історичної і стильової мотивації. І хоч літературний критик не міг на той час узяти на себе сміливість глибше пояснити соціальне підґрунтя добору тем у ліриці 1970-х, внутрішнього драматизму, причини утвердження поеми (стаття “Від епіч-

ності до... епічності” датована 1980 роком), він вдається до майже езопівського коментарю: “Перенесення вини з когось на себе виражає розвиток одного з основних мотивів чи навіть напрямків руху поезії 60-х, з одного боку, і 70-х — з другого, в якому виразно видно посилення аналітичного, а водночас — драматичного начала” (с.100). Сьогодні можна прокоментувати ситуацію “брежнєвського застою” з більшою конкретністю (пригадавши хоч би внутрішню суперечність В.Стуса до ув’язнення й причини такої провини-відповідальності перед поколінням); утім, незаперечним є коректне ставлення М.Ільницького до проблеми дійсності — автор — ліричне “я”, розглянутої на синхронічному ліричному матеріалі. Знайдемо у згаданій статті й полеміку щодо нової періодизації літератури — з погляду внутрішнього її розвитку. У цьому зв’язку сьогоднішні міркування з приводу доречності “історії літератури” не видаються таким уже ноу-хау, а скоріше черговим пригадуванням призабутої проблематики. Дослідник у 1980 р. пропонував обрати критерієм такої розбудови одну доміную — категорію епічності, що у висліді дає справді цікаві результати: якщо, підсумовує дослідник, у 1930—1950-х рр. “людина жила в епосі, то сьогодні (у 1960—1970-х рр. — А.Б.) епоха живе в людині” (с.111-112).

В іншій статті з розглядуваного блоку науковець торкається проблеми поколінь — завжди болісної для живих учасників літературного процесу: “Буквально на очах змінюється сама приналежність до статусу молодого поезії, молодого поета. Тут визначальним є не віковий критерій, а риси певної художньої спорідненості авторів. Так, ще, здається, вчора в ранзі молодих перебували Михайло Шевченко й Любов Голота, Анатолій Кичинський і Дмитро Іванов, а сьогодні навіть ті, хто прийшов після них, а саме Юрій Буряк і Василь Герасим’юк, Людмила Таран і Світлана Короненко, і встиг видати тільки другу книжку, а дехто тільки на підступах до неї, — переходять уже в нову категорію, а молоду поезію репрезентують Ігор Римарук, Іван Малкович, Тарас Унгуран, Ірина Мироненко, Станіслав Чернілевський, Юрій Андрухович...”

(с. 114). Стаття “Перебук через покоління” (1986) передбачає не тільки інтенсивну полеміку критика з літераторами-шістдесятниками, а й дискусію дев’яностиків, із цього ж питання генерацій, ініційовану “Смолоскипом” у 2002 році (оскільки “Молода нація” не змогла вмістити доповіді всіх учасників семінару, статті були віддані до періодичних видань – “Форма(р)ту”, “Кур’єра Кривбасу” та ін.). Як авторка статті “Культурництво, балаган, сльози пророків... (Діахронічний зріз поколінь. 60–80–90-і ХХ ст.)”, із сумом мушу констатувати, що дев’яностики (можливо, через моду на інший тип оптики) не змогли об’єктивно відрефлексувати шістдесятницький і вісімдесятницький досвід, натомість М.Ільницькому це вдалось. Цілоком слушно критик визначив такі суттєві риси етико-естетичної позиції молодшого покоління, як почуття громадянськості (спільне для шістдесятників і вісімдесятників), магістральні мотиви історичного зв’язку, нерозривності поколінь, відкриття нових граней теми війни, екологічного мотиву. Нарешті, дослідник спостеріг і явище маргіналізації в національних літературах (нове осмислення теми міста–села, відсування поетичного переживання на маргінес суспільного терену), що згодом передбачило вже постмодерну децентрацію в літературному дискурсі 1990-х рр. Стаття М.Ільницького й сьогодні видається полемічною, при внутрішній збалансованості підходу до лірики молодих (тоді ще) поетів 1980-х. Низка літературних фактів засвідчує, справді, щільний контакт між поетичною свідомістю 60-х і 80-х: щільніший, ніж хотіли б вісімдесятники й т.зв. позаде-

сятники (як, приміром, кореспонданс між книжками Ю.Буряка “Струми” і “Бруки” – і збіркою П.Вольвача “Бруки і стерні”...).

З-поміж власне літературознавчих праць М.Ільницького, що увійшли до книжки вибраного, слід відзначити статті, присвячені представникам діаспори, зокрема “Мале літературне відродження (Літературна критика періоду МУРу)”, “Критика Юрія Шереха як літературознавчий феномен”, “У фокусі ста дзеркал (Богдан Рубчак)”. Згадані мікродослідження, крім історико-літературної, фактичної вичерпності, аналітичної місткості, характеризуються особливою інтимністю, що дається літературознавцеві як дар внутрішньої причетності об’єктові дослідження: титанічній роботі Ю.Шереха, дослідницькій і поетичній пластичності Б.Рубчака. При цьому не спадає градус дослідної напруги й око досвідченого літературознавця фіксує, наприклад, розмитість поетичних образів у Б.Рубчака – як наслідок психологічного комплексу переселенця...

Книжка М.Ільницького нагадує підсумкове вибране Ю.Бойка-Блохіна, О.Тарнавського, Г.Грабовича – набагато більшою мірою, ніж, на перший погляд, контекстуально близькі книжки вибраного В.Дончика й М.Жулинського. Можливо, це пов’язано зі згаданою особливою тональністю, що огортає доробок цього представника шістдесятницького покоління. Можливо, це слід рівноваги теоретичної і поетичної, наукового й людського складника М.Ільницького, – адже він народився у благодатний день осіннього рівнодення.

м. Донецьк

Анна Біла

